

Др Слађан Милосављевић

РУСИЈА И „МИР“

**СТРАТЕГИЈА БЕЗБЕДНОСТИ РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ:
ГЕОПОЛИТИЧКИ, ЕНЕРГЕТСКИ И ВОЈНИ АСПЕКТ**

Издавачи:
Академска мисао -
Иновациони центар Факултета безбедности Универзитета у Београду
Београд, 2014.

За издаваче:
Александар Рашковић
Младен Милошевић

Рецензенти:
Проф. Др Мирослав Младеновић
Проф. Др Јелена Георгијевна Пономарева
Проф. Др Зоран Килибарда

Лектура:
Александра Рашић Радосављевић

Графичка обрада и прелом текста:
Раша Ђорђевић

Штампа:
„CITY PRESS“, Јагодина

Тираж:
500

ISBN 978-86-7466-499-5

Др Слађан Милосављевић

РУСИЈА И „МИР“
СТРАТЕГИЈА БЕЗБЕДНОСТИ РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ:
ГЕОПОЛИТИЧКИ, ЕНЕРГЕТСКИ И ВОЈНИ АСПЕКТ

Београд 2014.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	11
1. УВОД	15
2. РУСКА ФЕДЕРАЦИЈА НАКОН ХЛАДНОГ РАТА И ЊЕНА СТРАТЕГИЈА БЕЗБЕДНОСТИ	25
2.1. Теоријске основе стратегије безбедности Руске федерације	25
2.1.1. Дефинисање основних појмова	25
2.1.2. Различити приступи у одређивању концепцијских опредељења о стратегији безбедности Руске Федерације и њене карактеристике, садржај и значај	40
2.1.3. Стратегија безбедности руске државе - основне идеје и исходишта ..	46
2.1.3.1. Појава нових (невојних) извора угрожавања безбедности Руске Федерације и проширење појма безбедности изван војне компоненте	46
2.1.3.2. Стратегијско безбедносно окружење Руске Федерације, као фактор детерминације њенебезбедносне стратегије	52
2.2. Криза руске државе и умањење њене реалне моћи током последње деценије XX века	53
2.2.1. Унутрашњи (политички, економски, војни, безбедносни, социјални, етнички-национални) чиниоци кризе	53
2.2.1.1. Политички и економски чиниоци кризе	59
2.2.1.1.1. Узроци распада СССР и система шв. реал(но) социјализма	60
2.2.1.1.2. Криза политичкој легитимитету совјетске власти	62
2.2.1.1.3. Демонизација централне власти, центрифугалне тенденције и стварање регионалних центара моћи	67
2.2.1.1.4. Трансформација економској система, прелазак са централизоване, државно-планске привреде на либерално-тржишни модел	71
2.2.1.1.5. Ваучерска приватизација и стварање слоја олигарха	74
2.2.1.2. Војно-безбедносни чиниоци кризе	77
2.2.1.2.1. Слабљење војне моћи	77
2.2.1.2.2. Проблеми Русије с преузимањем нуклеарној пошенијала СССР из бивших совјетских република ..	81
2.2.1.3. Етничко-национални проблеми руске државе и друштва	82
2.2.1.3.1. Сукоб у Чеченији	83
2.2.2. Деградација међународног положаја Русије и спољни - међународни узроци кризе	87
2.2.2.1. Спољнополитичка оријентација Руске Федерације	87
2.2.2.1.1. Фаворизовање политике „страшешкој партернства“ са САД и Западом (политика усљуду Западу)	88
2.2.2.1.2. Спољнополитички концепти „блиској иностранства“	91

2.3. Консолидација руске државе на почетку XXI века	92
2.3.1. Избор Владимира Путина за председника Руске Федерације и стратегија његове администрације	92
2.3.1.1. Анализа улоге појединаца – личности лидера у формирању и спровођењу државне политике. Оцене и критике Путиновог режима	96
2.3.1.2. „Сопствени пут“ руске државе – проблеми и перспективе	105
2.3.1.3. Словенофилство и/или неолиберализам	111
2.3.1.4. Консолидација економије и привредни опоравак Русије	112
2.3.1.4.1. Поновно усјосћавање државне контроле над енергетским сектором	112
2.3.1.4.2. Проблеми у сарадњи са страним компанијама у области експлоатације енергената – државни и/или корпорацијски сукоби?	114
2.3.1.5. Стабилизација унутрашњих политичких прилика у Русији	118
2.3.1.5.1. Развлашћивање регионалних центара моћи - монополизација власти Кремља	118
2.3.1.5.2. Председнички и парламентарни избори у РФ - верификација Путинове концепције	120
2.4. Спољнополитичка позиција Путинове администрације	124
2.4.1. Минхенска конференција о безбедности 2007. године	147
2.4.2. Односи Русије и Украјине	149
2.4.2.1. Политички, економски, војно-безбедносни и културно-цивилизацијски чиниоци детерминације руско-украјинских односа	149
2.4.2.1.1. Различите интерпретације заједничке прошлости	156
2.4.2.1.2. Положај и стајтус руског језика у Украјини	160
2.4.2.1.3. Порекло (етнички корени) и религија	161
2.4.2.2. Односи Русије и Украјине у контексту руског војног присуства на Криму	166
2.4.2.3. Перспективе руско-украјинских односа	175
2.4.3. Замрзнути сукоби на постсовјетском простору и улога Русије у њиховом разрешавању	179
3. РУСИЈА У БЕЗБЕДНОЈ КОНФИГУРАЦИЈИ ЕВРОАЗИЈСКОГ ПРОСТОРА	183
3.1. Позиција и улога Русије у безбедном поретку Евроазије	183
3.1.1. Конфигурација глобалне моћи у међународном постхладноратовском безбедном поретку	183
3.1.1.1. Геополитички и безбедносни процеси, као фактор детерминације руске безбедносне стратегије	183
3.1.1.2. Позиција и улога Сједињених Држава, као фактор детерминације руске безбедносне стратегије	189

3.1.2. Положај Руске Федерације у постојећој европској безбедној архитектури.....	196
3.1.2.1. Ширење НАТО на исток, као фактор детерминације руске безбедносне стратегије	197
3.1.3. Русија у безбедносном поретку Централне Азије - геополитички, енергетски и војни аспект	208
3.1.3.1. Уводна разматрања	208
3.1.3.2. Дефинисање Централноазијског региона	209
3.1.3.3. Историјски контекст ЦАР и његова еволуција	211
3.1.3.4. Организационални и функционални аспект безбедносног поретка ЦАР - нивои	212
3.1.3.5. Основни безбедносни изазови и претње у региону Централне Азије	231
3.1.3.5.1. <i>Појранична проблематика – конфликтни пошенијал граничних сиорова</i>	232
3.1.3.5.2. <i>„Преливање“ безбедносне проблематике и конфликтној пошенијала из суседних реиона</i>	234
3.1.3.6. Интереси Руске Федерације на простору ЦАР	236
3.1.3.7. Политичко и војно позиционирање САД у Централноазијском региону.....	237
3.1.3.8. Интензивирање спољнополитичког деловања Кине на простору ЦАР	245
3.1.3.9. Политика Европске Уније у Централној Азији.....	252
3.2. Чиниоци промене савремене геополитичке и безбедносне архитектуре на евроазијском простору	254
3.2.1. Светска економска криза 2008. године	254
3.2.2. Руско-грузијски августовски оружани сукоб 2008. године.....	255
3.2.3. Пројекат изградње америчке противракетне одбране (ПРО) у Источној Европи.	260
3.2.4. Председнички избори у Украјини 2010. године	263
3.2.5. Јачање кинеског фактора у савременом међународном поретку....	265
3.3. Иницијатива председника Дмитрија Медведева за стварање нове безбедносне архитектуре од Ванкувера до Владивостока	269
3.3.1. Зачетак и еволуција руске иницијативе о стварању НБАЕ	271
3.3.2. Нацрт споразума о европској безбедности у 14 тачака – садржај, карактеристике и домашаји.....	278
3.3.3. Изградња поверења са Западом – нужан предуслов за успех руске иницијативе.....	284
3.3.4. Перспективе руске иницијативе о стварању НБАЕ	287
4. РУСКИ ЕНЕРГЕТСКИ ЧИНИЛАЦ КАО ФАКТОР ЈАЧАЊА ЊЕНЕ ЕНЕРГЕТСКЕ И ОПШТЕ БЕЗБЕДНОСТИ	291
4.1. Дефинисање појма енергетске безбедности	291
4.1.1. Актуализовање енергетске безбедности у науци о међународним односима почетком XXI века	296

4.1.2. Основни изазови, ризици и претње енергетској безбедности.....	301
4.1.3. Специфичности руског енергетског (нафтно-гасног) сектора.....	304
4.1.4. Главне карактеристике енергетске безбедности Русије и основни правци стратегије њеног остваривања	314
4.2. Енергетска политика Русије у региону Балкана	329
4.2.1. Геополитички и геоекономски значај региона Балкана у контексту руских стратешких интереса.....	332
4.2.2. Улога и утицај енергетске политике Русије у остваривању енергетске стабилности региона Балкана	334
4.2.3. Енергетски интереси држава региона и осталих ванрегионалних чинилаца на балканском простору.....	335
4.2.4. Економски и политички аспекти енергетских односа Русије и балканских држава	347
4.3. Енергетскотранспортна инфраструктура на Балкану као чиница енергетске безбедности Русије и Европске Уније	349
4.3.1. Гаснотранспортна инфраструктура.....	350
4.3.2. Нафнотранспортна инфраструктура у региону Балкана.....	360
4.4. Енергенти као инструмент спољнополитичке доктрине „стратешког ангажовања“ великих сила на евроазијском простору.....	368
4.4.1. Енергенти као средство спољнополитичког притиска.....	368
4.4.2. Државна контрола енергетског сектора у Русији.....	372
4.5. Енергетски односи и међузависност Русије и ЕУ: перспективе сарадње	374
4.5.1. Енергетски дијалог Русије и ЕУ.....	374
4.5.2. Енергетска солидарност ЕУ	388
4.5.3. Најзначајнији руски гасоводи - карактеристике, ограничења и перспективе.....	389
5. РУСКА ФЕДЕРАЦИЈА У ИНТЕГРАЦИОНИМ ПРОЦЕСИМА НА ПОСТСОВЈЕТСКОМ ПРОСТОРУ	395
5.1. Интеграциони процеси с аспекта руске безбедносне стратегије.....	395
5.1.1. Мултилатералне регионалне организације са израженом војно-безбедносном компонентом	397
5.1.1.1. Заједница независних држава и њен војни сегмент	397
5.1.1.2. Организација уговора о колективној безбедности	401
5.1.2. Политички и економски интеграциони процеси на пост-совјетском простору у контексту јачања утицаја Русије.....	414
5.1.2.1. Заједнички економски простор.....	414
5.1.2.2. Организација за Евроазијску економску сарадњу	415
5.1.2.3. Царински савез	416
5.1.3. Интегративни процеси на постсовјетском простору као противтежа руском утицају - ГУАМ организација.....	417

5.2. Интеграциони процеси на ширем евроазијском простору с аспекта руске безбедносне стратегије	419
5.2.1. Шангајска организација за сарадњу - ШОС	419
6. ВОЈНА КОМПОНЕНТА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ	425
6.1. Геополитичке промене и њихов утицај на редефинисање концепта безбедности и одбране Русије	425
6.2. Оружане снаге у безбедносно-одбрамбеном систему Руске Федерације	428
6.2.1. Систем одбране и заштите Руске Федерације	428
6.2.2. „Институције силе“ Руске Федерације.....	432
6.3. Реформа и реорганизација руске војске у контексту новог концепта безбедности и одбране РФ	433
6.3.1. Реформа Оружаних снага Русије и обједињавање војно-индустријског комплекса.....	433
6.4. Улога и значај војног фактора у реализацији енергетске политике Русије	445
7. РУСКО-СРПСКИ ОДНОСИ У ОКВИРУ СТРАТЕГИЈЕ БЕЗБЕДНОСТИ РУСКЕ ДРЖАВЕ	453
7.1. Билатерални односи и стратешко партнерство Србије и Русије.....	453
7.1.1. Историјски контекст српско-руских односа	453
7.1.2. Политички односи Србије и Русије и руски интереси	457
7.2. Руски фактор у обезбеђивању енергетске безбедности Србије.....	461
7.2.1. Економско-енергетски односи Србије и Русије	461
7.3. Сарадња у области одбране и безбедности	469
7.3.1. Билатерална војна сарадња и сарадња осталих сегмената система безбедности.....	469
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	471
ЛИТЕРАТУРА	493
САЖЕТАК	523
SUMMARY	526
РЕЧИ ЗАХВАЛНОСТИ	529
О АУТОРУ	531

ПРЕДГОВОР

Модерно српско политичко искуство, тј. историја протекла два века, недвосмислено упућује на закључак да међународне околности у окружењу директно утичу не само на правце деловања српских политичких елита на спољном плану, већ и на настајање и трајање већине домаћих институција: почев од самог имена/карактера политичке заједнице, па све до правних одлука, образовних или здравствених установа и бројних других засебних „јавних политика“. Дословно ни једна форма државног живота у Србији није могла настати без међународне подршке. То значи да је унутрашњи политички, економски и сваки други живот Србије, коликог год био одређиван делатношћу домаћих актера, свагда одлучујуће детерминисан интересима великих сила, односно начином на који се они реализују.

Од настанка слободне територије под именом Србија у Првом српском устанку (1804), преко провизорне Кнежевине Србије (1815) и стицање њене аутономије унутар Османлијског царства (1830), све до међународне признате независности (1876) и коначно настанка Краљевине (1882), Србија је током XIX века свој унутрашњи поредак образовала у зависности од међусобне интересне борбе, дипломатских сплетки и најзад огорчених ратова које су водили Аустријска (доцније Аустроугарска), Османска и Руска империја. Њихови међусобни односи, као и наизменични савези са другим силама Европе (Француска, Велика Британија, Пруска), креирали су политички амбијент у коме су настајале нове државе на простору југоисточне Европе. Водећој тројци за балканска питања почетком XX века придружио се и новоформирано Немачки Рајх, е да би се знатно касније у игру укључила и нова светска велесила - САД.

За све то време Србија је свој унутрашњи поредак градила у зависности од спољашних налога или пак компромиса које су велике силе остваривале у међусобном надметању. На том темељу су настајали домаћи уставни закони и следећи привредни односи. Једина константа при свему томе била је (и остала) Русија. Наравно, Русија је мењала своје форме постојања - чак до непрепознатљивости (од Руске Империје и Совјетског Савеза, до данашње Руске Федерације). Независно од тога, једино руски државни и културни утицај, односно интерес за и око Србије, као и неких других земаља у југоисточној Европи, остаје трајна чињеница историјог „дугог трајања“ на Балкану. Њен значај не може се преценити.

Да би смо оценили домете тог трајања ваљало би се подсетити да је први преломни моменат прошлог века за Србију била борба за коначно ослобађање од Османлијског присуства у Европи (Балкански ратови 1912-1913), те да је потом уследио Велики рат (1914-1918) у коме се Аустроугарска дунавска монархија распала у нове (транс)националне државе средње Европе, Руско царство нестало у вихору прве социјалистичке револуције XX века, док је поражени Немачки Рајх трансформисан у Вајмарску Републику. Османлијско царство постало је знатно мања Турска национална држава.

Ове историјске чињенице означиле су настанак нове политичке и друштвене стварности не само у Европи, већ и у дословно - читавом свету. Ипак, за средишњи простор Европе од кључног је значаја био нестанак Аустроугарске - велике хегемонистичке силе која је вековима одржавала баланс између великих сила Западне Европе с једне, те Османлијског и Руског царства с друге стране. У том посредовању најгоре су пролазили словенски народи југоисточне Европе који су могли рачунати на све, само не на властити политички, као и сваки други (културни, економски, национални) интегритет. Када су најзад, кроз међусобне борбе за моћ и престиж, исцрпљене снаге Беча, Берлина, Петрограда и Истанбула, средња и југоисточна Европа нашле су се у специфичном вакуму политичке моћи. Био је то историјски преседан, кратак тродеценијски период у коме су националне елите средње Европе и Балкана покушале да формирају стабилне унутрашње поретке у државама које нису познавале модерно национално уређење или су пак биле нека врста изнуђеног транснационалног експеримента. Додатни проблем читавао се у томе што у датом пост-империјалном простору није било политичке снаге која би споља могла да подржи напоре успостављања реда, а да при том не постане или не игра улогу новог империјалног владара. Унутрашње снаге за међусобну равнотежу народа југоисточне Европе објективно је мањкало, док истовремено нека охрабрујућа или подстицајна врста спољне помоћи није могла притицати: француска моћ је била сила у нестајању, британска исто тако, док су САД биле заузеле својим проблемима и доктрином самодовољности. Једино је рад Комунистичке интернационале под будним оком СССР био интезиван, али зато дубоко деструктиван. Новоформирана Лига народа била је одвише крхка и јалова међународна институција, док саме балканске и средњеевропске земље нису имале политички и привредни потенцијал за аутономно решавање властитих проблема.

Међутим, када се почетком четврте деценије XX века снага старих хегемона (Берлин, Москва) на том подручју почела обнављати, државе средње Европе и Балкана нису могле одолети захтевима за успостављање нових империјалних односа. Како то обично бива у историји дугих трајања, вође новостасажућих империја (Трећи Рајх и СССР) брзо

су нашли заједнички језик око старих интереса њихових претходника (Пруска/Немачка и Русија). До њиховог међусобног сукоба је дошло онда када се почело делити оно око чега су се некада тако истрајно тукли дунавска монархија и османлијско царство: Балкан и путеви ка Блиском Истоку. Управо на том плану Хитлер-Стаљинов пакт није могао да се одржи. Тиме је само потврђена жалосна чињеница континуитета политичких амбиција великих сила на Балкану, независно од тренутне идеолошке легитимације њихових унутрашњих поредака.

Парадоксална је чињеница да је потоњи Хладни рат и блоковска подела Европе, једино комунистичкој Југославији донела непосредну добробит. Политика несврстаности, односно сталног политичког лавирања између САД и СССР, допринела је лажном утиску југословенских грађана да они стоје изван „богатог и отуђеног Запада“ с једне, и „сиромашног и тоталитарног Истока“ с друге стране. Када је та идеолошко-геополитичка подвојеност нестала, у крви је нестала и последња Југославија. Истовремено, изникла из урушеног СССР-а, Русија је постепено постајала класична национална држава, док се Србија готово невољно враћала том истом контроверзном, али неизбежном политичком обрациу Модерне. Данас, након двадесетак година лутања и прибирања, ствари се враћају старим геополитичким оквирима, овај пут пак са битно новим садржајима и актерима.

Читава централна и југоисточна Европа, са важним изузетком Србије, Босне и Македоније, данас је унутар једине преживеле институције Хладног рата - НАТО и већином је у Европској унији. Међутим, као што видимо, кључни простори који су провоцирали равнотежу између великих сила током претходних векова и даље су у нејасном статусу. Штавише, и сама ЕУ очекује унутрашњу трансформацију у којој ће се југоисток Европе вероватно поново наћи у посебној - издвојеној лиги за коју неће важити иста правила као и за „прволигаше“. Србија се том приликом од стране Запада и даље држи по страни, а тако ће по свему судећи и остати у било којој новој подели карата која се данас зове „достизање стандарда“. Независно чак и од формалног распарчавања Србије прихватањем насилне сецесије Косова од стране Запада, све и уз могуће легитимисање Србије таквог стања, она (Србија) тешко да може рачунати на равноправни статус земље чланице ЕУ.

Утолико се кључ будућности Србије данас налази (поново) у руским рукама. Ово важи метафорички, али и емпиријски. Међутим, нови руски „продор на Балкан“ није више ствар империјалне борбе за територије, а још мање идеолошке борбе за утицај. Сада је на дневном реду „гола економија“, „мека сила“ и следствено томе - геополитика. Важније од оружја (изузев, наравно, оног нуклеарног) и поседовања територија, показује се контрола природних ресурса и њихова транспортно-енергетска инфраструктура. Управо о том аспекту руске снаге и утицаја је

реч у овој књизи Слађана Милосављевића, првој прегледној монографији те врсте у нас. Заинтересовани читалац има прилику да консултује обиман изворни материјал који, када се пропусти кроз одговарајући теоријски филтер друштвених наука, а посебно студија безбедности, може да укаже на тенденције даљег развоја Русије, а следствено томе и њеног утицаја на Европу, па тако и Србију. Утолико је извесно да ће ова књига још дуги низ година имати своје читаоце.

Проф. др Владимир Н. Цветковић
Факултет безбедности Универзитета у Београду

1. УВОД

*„Преживети неће најснажнији, нићи најјаметнији,
већ променама најирилатодљивији“.*
(Чарлс Дарвин)

Међународни поредак на почетку XXI века с безбедносног аспекта је веома комплексан и суочен с великим бројем извора нестабилности. Битно обележје савременог света и савремених друштвених кретања су честе и драматичне промене у међународним односима и појава нових безбедносних претњи на националном и глобалном нивоу. Окончање хладног рата и блоковских политичко-идеолошких антагонизама на крају XX века, као и јачање глобалних процеса повезивања нација и држава, навели су поједине ауторе на оптимистичке закључке да су осећање физичке угрожености и присуство непријатељске идеологије нестали заједно с хладним ратом, да ратни сукоби¹ припадају прошлости, као и да „постконфликтно“ глобално друштво,² представља реалност на почетку новог миленијума.³ Нажалост, често „прошлост нуди виђење будућности“, тако да су актуелна дешавања у савременом међународном поретку у великој мери оспорила оваква предвиђања.⁴

Руска Федерација у последње две деценије пролази веома тежак и сложен пут превазилажења велике унутрашње кризе и деградације њене спољнополитичке позиције. Почетком новог миленијума руководство земље чини значајне напоре ка политичкој консолидацији и

¹ Двдесети век се сматра веком ратова, веком у коме су страдања достигла размере веће него икада раније. Број жртава у минулом веку био је четири пута већи од броја жртава у претходна четири века. Оружане конфликте у XX веку обележило је проширење дејстава на цивилне објекте и посебно увећање броја цивилних жртава, чији је број у односу на војне потпуно преокренут (9:1).

² Међународно друштво названо је „постконфликтним“, а хладноратовским победником проглашена идеологија, тачније начин државног уређења а не држава или војни савез. У науци о међународним односима је минимизирана реалистичка парадигма, а геополитички појмови и термини готово потпуно искључени из употребе. Савремена пракса међународних односа у пуном светлу враћа класичне поставке. Уз нове теоријске концепте, раме уз раме стоје стари концепти интервенционизма, сфера утицаја, савеза, балансирања, итд... (Видети шире: Филимоновић, М., „Узроци спољнополитичке офанзиве Русије“, *Међународна политика*, LVIII, бр. 1125-1126, јануар-јун 2007. стр. 5-24.)

³ Видети шире: Фукујама, Ф., *Крај историје и последњи човек*, ЦИД Подгорица - Романов, Бањалука, 2000.

⁴ У великом броју локалних ратова крајем XX века, испољене су нове тенденције због којих их неки аутори сврставају у посебну категорију, тзв. „трећу врсту сукоба“, јер нису ни класични грађански, ни међудржавни, а тесно су повезани са фрагментацијом државе. Такве ратове одликује брисање јасних разлика између државе и друштва, војника и цивила, рата и мира. За извођење ратних дејстава регрутују се чак и деца; спроводи се систематско уништавање културних споменика и социјалне инфраструктуре.

економској стабилизацији на унутрашњем плану и редефинисању сопственог идентитета и „геополитичког кода“. Циљ је поновно стицање статуса респектабилног фактора и једног од центара савременог мултиполарног међународног поретка, који ће бити међу главним креаторима система глобалне безбедности. Дубока криза у свим сегментима друштвеног и државног живота имала је за последицу веома негативне тенденције у организацији, структури и функционисању интегралног система безбедности Русије и свих његових елемената и подсистема. Моћ државе нагло је опадала. Русија је од суперсиле сведена на ниво регионалне силе, а њено становништво на ниво пуког преживљавања. Дошло је до драстичног пада животног стандарда и осиромашења, кризе морала, повећања политичких, социјалних и економских тензија у друштву, исцрпљивања државних фондова, повећања криминала и корупције. Такво стање у коме се нашла Русија у последњој деценији прошлог века било је у оштрој колизији с периодима њене историје током којих је имала водећу и доминантну улогу с аспекта војне моћи и политичког и културно-цивилизацијског утицаја.

Доласком Владимира Путина на функцију председника 2000. године и другим персоналним променама у руском државном руководству покренуте су опсежне унутрашње реформе у свим областима друштвеног живота, као и промене у спољној и безбедносној политици у циљу стабилизације и консолидације руске државе. Путин је од Јељцина „добрио“ бременисто политичко наслеђе, некадашњу суперсилу на коленима у готово хаотичном стању – економски разрушену, политички измрцварену, друштвено дезинтегрисану, демографски уназађену и међународно понижену. Пред новим државним руководством био је тежак задатак да поново подигне „руског медведа“ на ноге, макар оне у прво време биле и стаклене. Акцент је стављен на унутрашњу консолидацију, уз промовисање „сопственог пута“ као модела развоја (као алтернатива западном неолибералном обрасцу) и уз изражену персонализацију власти, као једну од суштинских одлика руског политичког система.

Унутарашња политичко-економска и свеопшта друштвена криза у Русији, нужно се рефлектовала и на њен спољнополитички курс и формирање њене спољнополитичке оријентације. На међународном плану, позиција и улога Русије била је драстично ослабљена. Свестан те чињенице, Путинов режим почео је да води обазриву и стабилизујућу спољну политику засновану на принципима реалполитике. У почетној фази постојао је релативно висок ниво кооперативности и сарадње са Западом, у складу с опредељењем да се фокус помери на унутрашњи развој, привредне и друштвене реформе и постепену интеграцију у међународне економске токове. Тим процесима Русија је настојала да постепено акумулира сопствене спољнополитичке капацитете, уз исто-

времено реторичко залагање за промену постојеће структуре међународног система, односно за успостављање уравнотеженог мултиполаризма, који би подразумевао редистрибуцију глобалне моћи. Суштински аргумент за такав став, Русија је проналазила у чињеници да рушење биполарног система и стварање тзв. Новог светског поретка с доминацијом једне државе (САД) и једног војно-политичког савеза (НАТО), није довело до успостављања стабилнијег и безбеднијег међународног поретка, већ је проузроковало нове несигурности и поделе у међународној заједници. Након хладног рата дошло је до отвореног унилатералног деловања појединих западних земаља и „заобилажења“ међународних институција, што је за директну последицу имало ерозију њиховог ауторитета. Конфликтни потенцијал у свету значајно се повећао уз релативно погоршавање безбедносне ситуације на многим неуралгичним тачкама на планети. Многи аутори постхладноратовски период и америчку глобалну доминацију називају добом „хладног мира“, аргументујући свој став између осталог и појавом великог броја нових, „нетрадиционалних“ безбедносних претњи, уз постојећи корпус тзв. традиционалних угрожавања. Русија данас има веома активну улогу у еволуцији међународног система ка његовој мултиполарној структури. Који модел мултиполарног поретка има највише шанси да се оствари у деценијама пред нама, колико ће временски трајати и каква ће бити његова структура, тешко је предвидети с обзиром на сложеност и динамичност савремених међународних односа, континуираност процеса редистрибуције моћи и сталних промена односа снага. Притом, структурални и функционални аспект савременог међународног система и стратегија безбедности руске државе налазе се у односу тесне корелације, с обзиром на чињеницу да екстерни безбедносни чиниоци у значајној мери утичу на формулисање и спровођење безбедносне стратегије Русије, али истовремено и она врши повратни утицај на односе и активности субјеката у међународном систему и у значајној мери условљава и детерминише савремена дешавања у међународној политици.

Безбедносна димензија постала је једно од круцијалних питања у процесу конституисања и стабилизације руске државе. У савременој Русији безбедност се третира не само као „стање одсуства опасности“, већ и као институционална вредност у функцији остваривања благостања руских грађана и одрживог развоја руске државе. У хладноратовском периоду перцепција примарних облика угрожавања безбедности била је да су они спољашњег карактера и била је ограничена на војну компоненту и рат као доминантну претњу. С окончањем хладног рата и редуковања могућности избијања војних сукоба већих размера, једна од основних специфичности поимања безбедности у Русији огледа се у чињеници да је значење појма безбедности битно проширено, уз спознају да је истинска безбедност повезана с развојем политичких и гра-

ђанских вредности. Нове безбедносне концепције препознају проблеме у готово свим сферама друштвеног живота (економској, социјалној, еколошкој, културној, информационој, научно-образовној, итд.), као појаве које могу угрозити највише вредности и интересе појединца, друштва и државе. Тако је и сам концепт безбедности у Русији, који је дуго времена био објашњаван „чврстим“ геополитичким терминима, претрпео значајне промене, те се у стратегијско-доктринарним документима новијег датума и сама терминологија значајно разликује у односу на слична акта из совјетског периода. Евидентан значај у безбедносној стратегији Русије у XXI веку добила је индивидуална безбедност. Личност руског грађанина, његова сигурност и материјално благостање, дефинисани су као највећи интерес и вредност руске државе и друштва. Безбедност Руске Федерације специфична је до те мере да се може сматрати јединственом. Апострофира се да су главне претње руској безбедности концентрисане у самој држави и друштву, што значи да је приступ у оцени и вредновању извора угрожавања драстично промењен. Притом, један од суштинских принципа руске стратегије безбедности односи се на спознају да је безбедност могућа само остваривањем пуног паритета њене „унутрашње“ и „спољашње“ димензије.

У постхладноратовском периоду, положај Русије у безбедносном поретку Европе и Централне Азије у значајној мери је погоршан, између осталог и услед агресивне безбедносне и спољнополитичке стратегије САД, изражене кроз процесе ширења Северноатланског савеза на исток и пенетрације утицаја на просторе Црноморског, Каспијског и Централно-азијског региона. Процесом ширења НАТО на исток створене су претпоставке за јачање „натоцентричног“ безбедносног система на европском континенту. Русија овај процес доживљава као велики безбедносни притисак и изражава оштро неслагање, сматрајући да се тиме нарушава геостратешки баланс и стабилност у Европи. Евентуални наставак тог процеса до самих руских граница, у перспективи могао би имати негативне последице по глобалну безбедност. Такође, Русија је и могућност формирања глобалног система противракетне одбране САД и милитаризацију космичког пространства идентификовала као једну од највећих опасности за своју националну безбедност, што је додатно појачало њен осећај угрожености и властите небезбедности. Према руској перцепцији, планови у вези с размештањем елемената америчке противракетне одбране на простору Источне Европе, могу нарушити стратешки нуклеарни баланс на штету Русије и створити претпоставке да САД остваре „нуклеарни примат“. Остају отворена питања да ли ће и у ком облику и обиму, доћи до узвратне реакције Русије и у којој мери ће то условити прекомпозицију безбедносне архитектуре евроазијског простора? Таква ситуација у перспек-

тиви хипотетички може постати тег који ће глобални безбедносни поредак поново повући ка мрачним дубинама хладноратовске логике и поново гурнути Европу ка новим линијама разграничења и подела. Поред тога, и војно ангажовање САД у Централној Азији и размештање војних база на територији постсовјетских држава, за Русију представља иритирајући фактор у њеним односима са Западом. Иако су стратешки интереси САД у Централној Азији апострофирани на безбедносни аспект, не мање значајан интерес представљају и енергетски ресурси централноазијских држава, при чему се често наводи да Америка вешто користи „рат против глобалног тероризма“ за учвршћивање сопствених позиција у регионима богатим енергентима.

Русија је енергетска суперсила и сходно томе, вешто вођење енергетске политике представља један од кључних механизма обнове моћи Русије и потврђивања њене пројектоване улоге глобалног значаја. У условима ограничености и недостатка основних енергетских ресурса остваривање енергетске безбедности представља круцијални интерес. Контрола над енергетским ресурсима у блиској перспективи постаће један од најважнијих показатеља моћи држава, па и Руске Федерације. Сходно томе, на почетку XXI века веома је актуелизована проблематика енергетске безбедности, као једног од најважнијих елемената у систему глобалне безбедности. Руски енергетски потенцијал је огроман. Русија је највећи светски произвођач и извозник природног гаса и међу водећим државама у свету по производњи и извозу нафте. Притом, Русија поседује више од четвртине светских резерви гаса и значајне резерве нафте. Ове чињенице енергетској безбедности Руске Федерације дају посебну димензију и значај, јер њени енергетски ресурси представљају једну од кључних полуга којом руска држава пројектује своју моћ и утицај у међународном поретку. Корелација између енергетских ресурса и јачања моћи руске државе је неспорна. Притом, свој привредни и друштвени развој Русија у највећој мери заснива на високим приходима од извоза енергената и та објективна закономерност тренутно представља константу руске државне политике. Сходно томе, супротстављање свим облицима угрожавања у енергетској сфери, односно заштита од свих безбедносних претњи енергетској стабилности један је од суштинских интереса руске државе.

Енергетска сарадња ЕУ и Русије интегрални је део политичких, економских и безбедносних односа, који у постхладноратовској ери постају све комплекснији и тежи. Тензије у њиховим односима већ неколико година расту. Примарна оријентисаност руског извоза на европско енергетско тржиште представља константу и та тенденција ће егзистирати и у будућем средњорочном периоду, с обзиром на чињеницу да европско тржиште за Русију тренутно суштински представља једини извозни правац, што је у највећој мери условљено постојећом

транспортно-енергетском инфраструктуром која представља једну од кључних детерминанти односа међузависности Русије и ЕУ.

Руски енергетски интереси на Балкану и стратегија њиховог остваривања, представљају сегмент њене укупне спољноенергетске стратегије. Значај балканског региона за Русију примарно је енергетски, као перспективни енергетско-транзитни коридор према европском континенту и као растуће тржиште енергената. Суштинска одлика Балкана је та да је у много већој мери објекат него субјект светске политике. Присутност ванрегионалних геополитичких играча веома је изражена, а водеће силе у региону су САД, ЕУ и Русија. Истовремено, постоји и супротстављеност енергетских интереса и самих држава региона, што комплексну ситуацију додатно усложњава. Руски енергетски интереси на овим просторима везани су за остваривање несметаног транзита руске нафте и гаса на европски континент. Руски пројекти енергетско-транспортне инфраструктуре у региону у великој мери одговарају енергетским интересима већине балканских држава. Такође, руске енергетске компаније настоје да постану власник дела енергетске инфраструктуре држава балканског региона и у томе су у претходној деценији имале одређеног успеха.

Русија последњих година води веома прагматичну политику на постсовјетском и ширем евроазијском простору, засновану на стварању нових и консолидацији постојећих савезништава, кроз поспешивање економске сарадње и јачање безбедносног система. Русија је форсирањем и јачањем институционалних облика сарадње на наведеном простору препознала могућност да себи поврати статус једног од најзначајнијих „геополитичких играча“. У том контексту, безбедносне интеграционе процесе у којима Русија има значајну улогу (ОДКБ, ШОС), она перципира као важне механизме у остваривању својих интереса у сфери међународне безбедносне политике. Њихово јачање директно је пропорционално у односу на пораст и јачање позиције руске државе на планетарном нивоу.

Са променом биполарне структуре света, мењала се и листа безбедносних претњи, али и укупно поимање и практиковање безбедности. Русија се суочила с потребом редефинисања свог безбедносног система. У периоду постхладноратовског развоја земље, у сфери безбедности десиле су се значајне промене, али је уочљиво да у том процесу није било континуитета. Реорганизација подсистема одбране и модернизација Оружаних снага Руске Федерације представљали су њен витални национални интерес. Војна реформа у Русији практично се спроводи од распада СССР и условљена је не само безбедносним, већ и великим бројем других чинилаца (економским, демографским, социјалним, и др.). Војни чинилац, односно војна политика јавља се и као један од механизма које државе користе у остваривању енергетске безбедности.

У садашњим условима, услед сучељености енергетских интереса великог броја држава, могућност отпочињања ограничених оружаних сукоба и војних операција у циљу освајања или заштите територија богатих енергетима и самих енергетских инфраструктура, представља све већу реалност. Таква ситуација условљава велики конфликтни потенцијал енергентима богатих региона. Милитаризација енергетске сфере временом може достићи такав ниво да у великој мери може проузроковати немогућност нормалног функционисања енергетског тржишта. Сходно томе, услед немогућности остваривања циљева применом искључиво политичких, економских или дипломатских средстава, војни чинилац заузима значајно место у систему реаговања на постојеће опасности и претње енергетској безбедности. Исто тако, војна сила има и веома значајну улогу као фактор „одвраћања“ у заштити и очувању постојећих, већ стечених енергетских позиција. У савременој Русији, поред коришћења војне политике као једног од механизма за остваривање енергетске безбедности, присутан је и обрнут процес: енергетска политика се користи као средство за остваривање и јачање војне безбедности.

Што се тиче позиције Републике Србије у оквиру руског спољнополитичког, економског и безбедносног концепта, мора се реално сагледати и проценити њена улога и значај у том контексту. Русија трага за оптималним модалитетима свог присуства на овим просторима. Тренутно, пројекција руског утицаја примарно се остварује њеном енергетском политиком, уз све израженије коришћење и осталих механизма утицаја (дипломатског, економског, безбедносног, духовно-културног и др.). Српско-руски односи су интензивирани у другој половини прве деценије XXI века и тренутно се могу окарактерисати као позитивни и пријатељски, с израженом политичко-економском сарадњом.

С обзиром на неспорну чињеницу да се данас, на почетку друге деценије XXI века, још увек нису стекла довољно продубљена научно-теоријска сазнања која би у значајнијој мери увећала моћ друштвених наука да поуздано предвиђају будуће расплете безбедносних појава и процеса на националном и глобалном нивоу, будућност савременог међународног поретка нуди неизвесност у погледу његове структуре, односа градивних елемената система и њихове интеракције, као и одвијања глобалних безбедносних процеса. Уколико би се усудили да парафразирамо чувеног професора америчке спољне политике Мајкла Манделбаума (Michael Mandelbaum),⁵ могли бисмо рећи да је овај рад, односно научно истраживање, умногоме слично „спортској утакмици“. У њему је начињен покушај да се прецизно опишу, класификују и објасне главни играчи, њихове позиције, улоге и значај на терену, да се

⁵ Манделбаум, М., *Идеје које су освојиле свет*, Филип Вишњић, Београд, 2004, стр. 11.

опису и објасне правила игре, као и чиниоци који могу утицати на њен ток и збивања на терену, да се објасне и предвиде поједине стратегије и потези у мечу (...) али једино што је извесно, то је да се није могао предвидети крајњи резултат.

НАПОМЕНА АУТОРА: Иако је ова књига, која је настајала у периоду 2010-13. године, антиципирала многа збивања која су уследила у Украјини почетком 2014. године, она нису обрађена и анализирана, као ни политичко-безбедносне импликације условљене наведеним процесима не само на постсовјетском простору, већ и на глобалном нивоу. Ово је разумљиво с обзиром на чињеницу да је рукопис РУСИЈА И „МИР“ предат за објављивање почетком 2014. године. Међутим, у циљу отклањања евентуалних нејасноћа и недоумица код читаоца о овим догађајима аутор накнадно (непосредно пред штампање књиге) даје само пар општих напомена на крају уводног дела рада.

Реч је о промени политичког режима председника Виктора Јануковича у другој половини фебруара 2014. године, као и о издвајању Кримског полуострва из састава Украјине и његово припајање Руској Федерацији, средином марта 2014. године. У вези са наведеним треба подсетити на след познатих збивања у Украјини, односно у Кијеву, који су експлицитно и детерминисали догађаје на Криму. Наиме, услед одбијања украјинских власти да потпишу споразум о придруживању са ЕУ крајем 2013. године, дошло је до вишемесечних демонстрација прозападне опозиције у Кијеву против режима председника Јануковича и владе премијера Азарова. Демонстрације су средином фебруара ескалирале у отворен сукоб демонстраната и полиције у коме је било на десетине погинулих и више стотина повређених. Конфликт је окончан 21.02.2014. године, потписивањем споразума између председника Јануковича и лидера опозиције уз „посредничку улогу“ министара спољних послова појединих држава ЕУ. Према споразуму Јанукович се „повукао“ са места председника, успостављени су привремени органи у Кијеву и расписани су председнички избори за крај маја 2014. године. На власт у Украјини дошла је прозападна политичка опција, што је радикализовало политичку ситуацију у земљи и додатно подцртало постојеће политичке и културно-цивилизацијске разлике и противуречности између југоисточног (проруског) и северозападног дела Украјине.

Овакав след догађаја узроковао је дешавања на Кримском полуострву, које је до марта месеца 2014. године било у саставу Украјине (са статусом Аутономне Републике Крим и град Севастопољ, са статусом града од посебног значаја). Врховни Совјет Аутономне Републике Крим (парламент), донео је 11.03.2014. године Декларацију о независности (у чему су учествовали и представници града Севастопоља), чиме је проглашена независност Крима од Украјине. На Криму је 16. 3. 2014.

године одржан референдум о статусу полуострва. Према резултатима, гласало је 83,1% од укупног броја уписаних са правом гласа, од чега је 96,77% гласало за присаједињење Русији. Резултати референдума сутрадан су верификовани од стране законодавног органа АП Крим, док су власти у Кијеву референдум прогласиле ништавним, односно нису признале његову легалност. Врховни Совјет АП Крим, на основу резултата референдума, 17. марта 2014. године, усвојио је Резолуцију о независности од Украјине и обратио се Русији за пријем Републике Крим у састав Руске Федерације, чиме је формално започет процес присаједињења Крима Русији. Владимир Путин у име Руске Федерације и кримски лидери су 18. 3. 2014. године у Москви, потписали Споразум о уласку Републике Крим (и града Севастопоља) у састав Руске Федерације. Уставни суд РФ једногласно је потврдио уставност споразума, а процес је окончан 21. марта ратификацијом законског решења у оба дома руског парламента (Државној Думи и Савету Федерације).⁶ Председник В. Путин је истог дана (21. 3. 2014.) потписао Указ о проглашењу Закона о пријему Републике Крим у састав Русије и образовању два нова субјекта Руске Федерације (84.-тог: Република Крим - 22 република по реду; и 85.-тог: Севастополь - трећи град од федералног значаја, поред Москве и Санкт Петербурга),⁷ а такође је 21. 3. 2014. године потписао и Указ о формирању Кримског Федералног округа,⁸ 9.-ог по реду, који обједињује Републику Крим и Град од федералног значаја - Севастополь.⁹ Са међународно-правног аспекта статус

⁶ Горњи дом руског парламента – Савет Федерације, 21. 3. 2014. године ратификовао је Закон „О пријему у Руску Федерацију Републике Крим и стварању нових субјеката у саставу Руске Федерације - Републике Крим и Града од федералног значаја Севастопоља“... („Совет Федерације одобрил присоединение Крыма и Севастополя“, *РБК*, 21. 3. 2014, (<http://top.rbc.ru/politics/21/03/2014/912684.shtml>, 21. 3. 2014.)); Истог дана и Државна Дума је ратификовала поменути закон... („Госдума одобрила присоединение Крыма и Севастополя к России“, *РБК*, 21. 3. 2014, (<http://top.rbc.ru/politics/20/03/2014/912486.shtml>, 21. 3. 2014.))

⁷ Два најновија субјекта Руске Федерације од 21. 3. 2014. године: Република Крим и Град од федералног значаја - Севастополь имају споран статус, јер се са аспекта међународног права сматрају територијама у саставу Украјине, међународно признатим као Аутономна Република Крим и Град од посебног значаја - Севастополь. (...) Међутим, сагласно одредбама закона о пријему Крима у састав Русије, установљен је и прелазни период до 1. 1. 2015. године, у коме питања интеграције два нова субјекта Федерације у економски, финансијски и правни систем, а такође и у систем органа државне власти морају бити решена... (Видети шире: „В России появились два новых субъекта и Крымский федеральный округ“, *Первый канал*, 21 марта 2014, Пятница, (<http://www.1tv.ru/news/polit/254689>, 21. 3. 2014.); „Путин подписал закон о принятии Крыма и Севастополя в состав России“, *РБК*, 21.03.2014, (<http://top.rbc.ru/politics/21/03/2014/912751.shtml>, 21.03.2014.))

⁸ „Путин подписал указ об образовании Крымского округа“, *Взгляд.ру*, 21. 3. 2014... (<http://www.vz.ru/news/2014/3/21/678370.html>, 21. 3. 2014.)

⁹ Кримски Федерални округ кога чине само два федерална субјекта, убедљиво је најмањи, површине око 26.000 км², са око 1.967.000 становника, а административни центар је град Симферополь... („В России создан Крымский федеральный округ“, *РБК*, 21. 3. 2014, (<http://top.rbc.ru/politics/21/03/2014/912755.shtml>, 21.03.2014.))

Крима је споран јер ово *de facto* стање није признао нити један субјект међународног права. Напротив Запад је јединствен у осуди Русије, наводећи да је реч о анексији дела украјинске територије и да је са међународно-правног аспекта реч о ништавном акту. С друге стране, према руском унутрашњем законодавству од друге половине марта 2014. године, Крим је и формално интегрисан у политичко-правни систем Руске Федерације (образовањем два нова субјекта Федерације). Овакав след догађаја довео је и до демонстрација проруског стано-вништва у већем броју градова у југоисточним деловима Украјине (Донбасу, Харкову, Луганску, итд.), које у време издавања ове књиге још увек трају. Једино што је извесно у датој ситуацији је заправо степен радикализације политичко-безбедоносне ситуације у Украјини и немогућност поузданог предвиђања даљег тока дешавања у блиској перспективи, с обзиром и на сучељеност ставова и интереса великих сила у вези са украјинском кризом. Можда би размишљања у правцу успостављања одређеног облика федерализације државе и давања ширих овлашћења регионима могло допринети релаксирању ситуације у смислу ублажавања противуречности и разлика између југоисточног и северозападног дела украјинске државе.

У вези са наведеним дешавањима у Украјини такође је веома значајно истаћи и чињеницу да је руски парламент 31. 3. 2014. године денонсирао, односно једнострано ставио ван снаге важеће већег броја међудржавних споразума између Русије и Украјине о стационирању дела руске Црноморске флоте на украјинској територији, односно у војно-поморској бази у Севастопољу на Кримском полуострву, потписаних 28. 5. 1997. године, као и Споразум из Харкова од 21. 4. 2010. године.¹⁰ Поменути споразуми су у књизи опсежно и детаљно анализирани у контексту утицаја руског војног присуства на Криму на руско-украјинске односе.¹¹ Руска Федерација је нешто раније (28. 3. 2014.) предала дипломатску ноту украјинском амбасадору у Москви о намери да укине дејство поменутих билатералних споразума.¹²

¹⁰ „Госдума прекинула действие ряда соглашений с Украиной по ЧФ“, *РИА Новости*, 31. 3. 2014, (http://rian.com.ua/CIS_news/20140331/342530858.html, 31.03.2014.)

¹¹ Видети: Милосављевић С., *Утицај руског војног присуства на Криму на односе између Русије и Украјине*, (необјављена магистарска теза), Факултет безбедности, Београд, 2010.

¹² Реч је о следећим споразумима: а) Споразум између Руске Федерације и Украјине о параметрима поделе Црноморске флоте; б) Споразум између Руске Федерације и Украјине о статусу и условима стационирања Црноморске флоте Руске Федерације на територији Украјине; в) Споразум између владе Руске Федерације и владе Украјине о међусобним сусретима у вези са поделом Црноморске флоте и стационирањем Црноморске флоте Руске Федерације на територији Украјине (сви потписани у Кијеву, 28. 5. 1997. године); и г) Споразум између Руске Федерације и Украјине у вези са стационирањем Црноморске флоте Руске Федерације на територији Украјине, потписан у Харкову, 21. 4. 2010. године... („РФ предала Украјине ноту о намерени денонсировать соглашения по ЧФ“, *РИА Новости*, 28. 3. 2014, (http://rian.com.ua/CIS_news/20140328/342234923.html, 31. 3. 2014.))